

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI NEOLOGIZMLARNING UMUMIY
XUSUSIYATLARI

Tursunov Mirzo Mahmudovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Buxoro Davlat Universiteti

e-mail: mirzobek.tursunov81@gmail.com

Jalilov Bahodir Hamzayevich

Buxoro Davlat Universiteti, II bosqich magistranti

e-mail: bakhodirjalilov749@gmail.com

Annotation: *This thesis explores the general characteristics of neologisms in the English and Uzbek languages. A neologism is a newly-coined word or expression that is not yet widely used or accepted in a language. This annotation could cover various aspects of neologisms, such as their formation, adoption, and impact on the language. It could also explore the similarities and differences in the neologisms found in the two languages, as well as the factors that influence their emergence and dissemination. Additionally, the annotation could highlight the significance of studying neologisms in language development and provide examples of notable neologisms in English and Uzbek.*

Аннотация: *Данная тема исследует общие характеристики неологизмов в английском и узбекском языках. Неологизм - это новообразованное слово или выражение, которое еще не получило широкого распространения или признания в языке. Аннотация может охватывать различные аспекты неологизмов, такие как их формирование, принятие и влияние на язык. Также можно исследовать сходства и различия в неологизмах, используемых в двух языках, а также факторы, которые влияют на их возникновение и распространение. Кроме того, аннотация может подчеркивать важность изучения неологизмов в развитии языка и предоставлять примеры заметных неологизмов в английском и узбекском языках.*

Annotatsiya: *Bu mavzu ingliz va o'zbek tillaridagi neologizmlarning umumiy xususiyatlarini o'rganadi. Neologizm - bu tilda yangi paydo bo'lgan so'z yoki ibora. neologizmlarning turli jihatlarini, masalan, ularning shakllanishi, qabul qilinishi va tilga ta'sirini qamrab olishi mumkin. Shuningdek, u ikki tilda uchraydigan neologizmlardagi o'xshashlik va farqlarni, shuningdek, ularning paydo bo'lishi va tarqalishiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganishi mumkin. Bundan tashqari, izoh til rivojlanishida neologizmlarni o'rganishning*

ahamiyatini ta'kidlab, ingliz va o'zbek tillarida e'tiborga molik neologizmlarga misollar keltirishi mumkin.

Key words: neologisms, neoplasms, global neologisms

Ключевые слова: неологизмы, неоплазмы, глобальные неологизмы

Kalif so'zlar: neologizmlar, neoplazma, global neologizmlar

Neologizmlar bu bir nechta tillarda bir xil yoki o'xshash yozilishi, talaffuzi va ma'nosi bilan kuzatilishi mumkin bo'lgan so'zlardir.

Bitta so'nggi manbadan bir vaqtning o'zida yoki muvaffaqiyatli o'zlashtirilishi natijasida bir nechta tillarda uchraydigan kelib chiqishi bir xil bo'lgan so'zlar neologizmlar deb ataladi.

Ingliz tilida bir necha tillardan o'zlashgan so'zlar mavjud. Bunday so'zlar, asosan, lotin va yunon tilidan kelib chiqqan bo'lib, turli mamlakatlarda kommunikatsiya sohasida ahamiyatli bo'lgan tushunchalarni bildiradi. Bu yerda fanlarning nomlari (philosophy, physics, chemistry, linguistics, mathematics biology medicine, lexicology), san'at sohasiga oid atamalar (music, theatre, drama, artist, comedy, artist) siyosiy atamalar (politics, policy, progress) kiradi. Ingliz tili xalqaro sportga oid atamalarning manbasiga aylangan (out, corner, VAR, referee, octagon).

Ko'pincha so'z bir tildan emas, balki bir nechta tildan o'zlashtiriladi. Bunday so'zlar odatda kommunikatsiya sohasida muhim bo'lgan tushunchalarni bildiradi.

Siyosiy atamalarning neologizmlar guruhida tez-tez uchrab turishi tabiiydir: politics, policy, revolution, progress, democracy.

XX asrning ilmiy-texnikaga oid taraqqiyoti ko'plab yangi neologizmlar keltirib chiqardi: atom, antibiotik, radio, televideniya, sputnik.

Ingliz tili ham jahon tillariga ko'plab neologizmlarni kiritdi. Ular orasida sport atamalari muhim o'rin tutadi: futbol, voleybol, beysbol, xokkey, kriket, regbi, tennis, golf va boshqalar.

Britaniya uchun tarixan ekzotik mamlakatlar hisoblanadigan yurtlardan olib kelingan mevalar va oziq-ovqat mahsulotlari ko'pincha o'z nomlarini tashiydi va bir vaqtning o'zida ko'plab mamlakatlarga olib kelingan holda xalqaro miqyosda bo'ladi: kofe, kakao, shokolad, koka-kola, banan, mango, avakado, greyfurt.

Shuni ta'kidlash kerakki, neologizmlar asosan o'zlashma so'z olish orqali hosil bo'ladi. Inglizcha son, nemischa. Sohn va Ruscha. сын kabi so'zlarning tashqi o'xshashligi, ular neologizmlar degan noto'g'ri xulosaga olib kelmasligi kerak. Ular har bir tegishli tilda mahalliy elementning hind-yevropa guruhini

ifodalaydi va o'zlashma yoki bir-biri uchun neologizm so'z emas, balki kelib chiqishi bir xil etimologik so'zlar, qarindoshlardir.

Global aloqalarning kengayishi neologizmlar lug'atining sezilarli o'sishiga olib kelmoqda. Barcha tillar tarkibiy o'zgarishiga ular faoliyat ko'rsatayotgan madaniy va ijtimoiy matritsa bog'liq bo'lib, xalqlar o'rtasidagi turli aloqalar lug'atda aks ettirilgan ushbu matritsaning bir qismidir.

Neologizmlar turli terminologik tizimlarda, jumladan, fan, sanoat va san'at lug'atida ayniqsa muhim rol o'ynaydi. Ushbu lug'atning etimologik manbalari jahon madaniyati tarixini aks ettiradi. Shunday qilib, masalan, insoniyatning Italiyaga bo'lgan madaniy o'zlashmalari arxitektura, rasm va ayniqsa musiqa bilan bog'liq bo'lgan italyanacha so'zlarning ko'pligida namoyon bo'ladi, ular ko'pchilik Yevropa tillaridan o'zlashgan: *allegro*, *andante*, *aria*, *arioso*, *barcarole*, *baritone* (va musiqa qismlarining boshqa nomlari), *concert*, *duet*, *opera*, *piano* va boshqalar.

XX asrda texnologiya, siyosiy, ijtimoiy va badiiy hayotdagi o'zgarishlar tezligi bilan birgalikda neologizmlarning o'sish sur'ati ham sezilarli darajada tezlashdi. Neologizmlar so'zlar lug'atining ahamiyatini ko'rsatish uchun fan taraqqiyoti tufayli nisbatan yangi so'zlarning bir nechta misollari kifoya qiladi: *algorithm*, *antenna*, *antibiotic*, *automation*, *bionics*, *cybernetics*, *entropy*, *gene*, *genetic code*, *graph*, *microelectronics*, *microminiaturisation*, *quant*, *quasars*, *pulsars*, *ribosome* va boshqalar. Bularning barchasi ingliz, fransuz, rus va boshqa bir qancha tillarda yetarli darajada o'xshashlikni ko'rsatadi.

B.N. Golovin ta'kidlashicha: "Neologizmlar – bu millatning ma'lum bir avlod ongida shakllangan va o'sha avlod ishlatadigan yangi tushunchalardir."

Ba'zida til foydalanuvchilari yangi so'zlarni neologizm sifatida qabul qilmaydi, ular neoplazmaning paydo bo'lish jarayonini, uning tilga qachon kirib kelishini ham his qilishmaydi.

Zamonaviy ingliz va o'zbek tillarida yangi so'zlar shu tillar orasidagi aloqalar yordamida paydo bo'ladi. O'zbek tilidagi barcha neologizmlarni maqsadi, yaratilishiga binoan ikki guruhga: 1. Stilistik neologizmlar va 2. Nominativ neologizmlarga ajratishimiz mumkin.

Stilistik neologizmlar predmetlarga, jarayonlarga obrazli xarakter berishda ishlatiladi va ular oldindan foydalanuvchiga ma'lum bo'ladi. Nominativ neologizmlar esa tilda paydo bo'lgan mutlaqo yangi predmetlarni aytish uchun ishlatiladi.

Rus tilshunosi L.A. Konstantinovna neologizmlarning leksik, semantic, nominative va stilistik tomonlariga e'tibor qiladi. Neologizmlarni klassifikatsiya qilishda yana bir muhim tomoni bu: Neologizm-okkozionalizm

mavzusidir. Neo-okkazionalizmlar bu konkret-aniq matnda noproduktiv yo'l bilan hosil bo'lgan neologizmlardir. Ularning farqli tomoni shundaki ular individual va noodatiy bo'ladi. Okkazionalizmlar boshqa neologizmlardan farqli ravishda asosan ekspressiv(tasvirlash) funksiyasini bajaradi va ba'zida ironic va komik effektlarni hosil qiladi.

Bu neologizmlar nutqiy neoplazma bo'lib u tilning leksik sistemasiga kirib bormagan ammo bir vaqtning o'zida o'zining yangiligini saqlab qolgan va ba'zida bosqichma-bosqich o'zining yangiligini oshirib boradigan so'zlardir. Ba'zi shoirlar o'zlarining she'rlarida buni eksperiment qilib ko'rishga harakat qilishgan: E. Bozorov o'zining Instagram sahifasidagi ijtimoiy roliklaridan biridan Internet va instagram atamasini quyidagicha tasvirlaydi.

-Mendan nima istaysiz?!

Internetga kiring siz 100 xil rasm bor,

Ko'ngil ketadida, bobo!

-Nimani aytyabdi?

-Instagramni aytyabdi.

Bu yerda yangi paydo bo'lgan so'zlar ularning ma'nolarini ochishda, Yoshi katta auditoriyaga yetkazishda poeziyadan foydalanilgan.

Okkazionalizm atamasi ostida biz "bir martalik" leksik birlikni tushunamiz va bu atama kengayish yoki torayish imkoniyatini yo'qotishi va leksik davrga aloqasi yo'qligini ko'rishimiz mumkin. Bu holatda okkazionalizmlar eskiramydi va arxaizmga aylanish xususiyatini yo'qotadi. Faqatgina umummilliy til doirasiga kirib, uning tarixiy-taraqqiyotiga aralashgandan keyin esa bu birliklar neologizmlar deyiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Michael Mc Carty. Vocabulary Matrix Understanding, Learning, Teaching. 2010.
2. Головин Б. Н. "Как говорить правильно" 1966: 91.
3. Меркурьева Н. М. Окказионализмы и новые слова-композицы в словаре сложных слов русского языка.
4. Qo'ziboyeva G. "Tilimizga kirib kelgan yangi leksik birliklar".
5. Tursunov, M. (2022). PROVERB AS AN ESSENTIAL LEXICAL UNIT REPRESENTING NATIONAL CULTURE AND IDENTITY. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 22(22).
6. Tursunov, M. (2022). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГИПОРБОЛЕ В РАЗНЫХ ЛИТЕРАТУРНЫХ ЖАНРАХ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 22

7. Makhmudovich, T. M. ., & O'rinbekovna, U. M. . (2022). COMPARATIVE ANALYSIS OF SOMATIC PHRASEOLOGY IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. IJTIMOYIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI, 46–49.

8. Tursunov Mirzo Makhmudovich, & Akhmedova Gulmira Okhunjonovna. (2022). Analysis of Conceptual Metaphors Used in British Politicians' Speeches. Eurasian Research Bulletin, 7, 43–48.

9. Mirzo Makhmudovich Tursunov. (2022). ANALYSIS OF SOME ENGLISH IDIOMS CONTAINING POPULAR PROPER NAMES. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 5, 62–67.